

ANADOLU SAHASINDA İLK BAHR-I TAVİL AHMED PAŞA'NIN MIDIR?

İsmail Hakkı AKSOYAK*

ÖZET

Divan Edebiyatı nazım, nazım-nesir karışık veya nesir ile yazılmış eserlerden oluşur. Bu edebiyatın şiir ile nesir arasında örneklerinden biri de bahr-ı tavîldir. Bu çalışmada, bir mecmuada yer alan ve XV. yüzyıl şairi Ahmet Paşa adına kayıtlı bahr-ı tavîlin Anadolu sahasındaki ilk örneği olduğu sürülmektedir. Bir başka mecmuada da XV. yüzyılda Abdülalî tarafından yazılan bahr-ı tavîlin de Fars diliyle kaleme alınmış bahr-ı tavîllerin ilk örneklerinden birisi olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Divan Edebiyatı, Osmanlı Edebiyatı, Mensur şiir, Fars Edebiyatı

ABSTRACT

Divan literature consists of works that are in verse, prose or both in verse and prose. An example of the mixed kind with both prose and verse is "Bahr-i Tavîl". In this article, it is claimed that a Bahr-i Tavîl which exists in a journal recorded as a work of Ahmet Pasha (15th century poet) is the first example in the field of old Anatolian Turkish. Furthermore, it is asserted that a Bahr-i Tavîl that takes place in another journal and was written by Abdülalî in the 15th century is one of the first examples of this kind in Persian language.

Keywords: Divan Literature, Ottoman Literature, prosaic poem, Persian Literature.

Edebiyatımızda bahr-ı tavîl adıyla kayıtlı edebî parçalar, Divan edebiyatının başlangıç yıllarına kadar götürebilmektedir. Son zamanlara kadar bahr-ı tavîlin edebiyatımızda çok fazla örnekleri verilmediği hatta bu konudaki tek örneğin Şeyh Gâlib'e ait olduğu kabul görmüş gibiydi. Matbu ve yazma divan ve mecmuaları tarayarak tespit ettiğimiz 30 kadar bahr-ı tavîle göre bu tarzın özelliklerini belirledik. Buna göre bahr-ı tavîl, *feilâtün* tefilesinin arka arkaya tekrarlanmasıyla yazılır. Her dize kendi içinde secilidir. Dizelerin kafiye şeması kıta yahut gazel biçiminde olabilir. Manzumenin sonunda şair mahlasını kullanır. Bahr-ı tavilde, beyit sayısı 97'e (Fehim-i Kadim), dizelerdeki tefile sayısı da 50'ye kadar çıkabilmektedir. Bahr-ı tavîllerde genellikle sevginin güzellik unsurları ile âşık ve sevgili arasındaki münasebetler işlenir. Bunun yanı sıra münacat ve naat (Zihni) gibi dinî konular ile mizah (Abdülbâki Fevzi)¹ ve övgü konulu (Fedâyî)² bahr-ı tavîl örnekleri de vardır.

Daha önceki tespitlerimize göre bahr-ı tavîlin ilk örnekleri XVI. yüzyıla kadar gidebilmekteydi. Bu yüzyıldan önce bir mecmuada Seyfî veya Belâyî'ye ait bir bahr-ı tavilden haberdar edilmemize³ rağmen ileride değineceğimiz gibi çeşitli tereddütlerimizden dolayı bu şiirden söz etmedik. Ankara Üniversitesi, DTCF Kütüphanesi'ndeki bir mecmuadaki Ahmet Paşa ve Seyfî adına kayıtlı iki bahr-ı tavîl, hem bu tereddütlerimizi giderdi; hem de bu nazım şeklinin Anadolu sahasındaki ilk örnekleri konusunda bir fikir verdi.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Beşevler/Ankara. aksoyak@yahoo.com.

¹ İ. Hakkı Aksoyak, "Bahr-ı Tavîl", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara 1999, s. 438-445.

² Ahmet Mermer, "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedâyî ve İki Bahr-ı Tavili", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 2002, S. 14, s. 121.

³ Belâyî'nin bahr-ı tavîlini 1995 yılında haber veren Prof. Dr. Muhsin Macit'e teşekkür ederim.

Mecmuanın özellikleri şu şekildedir: *Mecmua-ı Eşâr*, A 281/II, Farsça Türkçe talik hatla, 180x123 mm. boyutunda filigranlı kâğıda değişken yazı alanı boyutunda ve değişken satır sayısında, 77a-140-172a-174b yaprakları arasında söz başları kırmızı, metin siyah mürekkeple istinsah edilmiş; sırtı siyah meşin, bez kaplı mukavva cilt içindedir.

Başı: Haylet rehâ kon âşikâ divâne şev divâne şev

V'ender dil-i âteş derâ pervâne şev pervâne şev

Sonu: Gelmesün gam gitmesün şâdî mukîm olsun ferah

Din agz bir eylesün her dem surâhiyle kadeh

Mecmuada 77a'da "Beyân-ı Eşrât-ı Salât", 77b'de "Târîhler", 78a-79b, 107b-109a, 112a-113b, 114a-116a, 118a-132b'de Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî'den gazeller, 80a-87a, 88a-107b, 138b Magribî'den gazeller, 87ab'de Câmî'den kaside, 109b-110b, 173ab'de Kalenderî-i Bağdadîden mesnevi ve murabba parçası, 111a'da Hamî'den gazel, 111b'de Kaygusuz Abdâl'in Kitâb-ı Dilgüşâsî'ndan bir parça Feridüddin Attâr'ın Mantıku't-tayr'ından bir parça Ahmet Paşa'dan bir Bahr-ı Tavîl, Çâker-i Sâfi'den Mersiye-i İmam 137b-138a, Seyfîden Bahr-ı Tavîl, 140b-171a'da Fânî'den gazeller, Gülşenî'den 172ab'de 174b'de Selâmî'den murabba vardır⁴.

Ahmet Paşa ve Seyfî'nin bahr-ı tavîllerinde imlâ hatalarının yanısıra pek çok kelime de atlanmıştır. Bu nedenle gerek Ahmet Paşa'nın gerekse Seyfî'nin bahr-ı tavîlinin pek çok yerinde vezin çıkmamaktadır.

Çalışmamızın sonunda verilen ilk bahr-ı tavîlin başında *Bahr-ı Tavîl-i Ahmed Paşa* ve sonda Ahmet mahlası bulunmaktadır. Toplam 10 beyit ve gazel kafiyesinde olan bahr-ı tavilde şair, tevhit konulu dizeler ile başlayıp doğa tasviri ile devam ediyor. Sevgilinin güzellik unsurları, saki, mutrip ve sufi ile ilgili beyitlerden sonra yeniden doğa tasvirine dönen şair, son üç beyitte övülecek kişi için zemin hazırlayarak bu kişinin niteliklerini sıralıyor ve adının Seyyid-i Mehmed olduğu açıklıyor. Tezkirelerde ve vakanüvis tarihlerinde Seyyid-i Mehmed (?) adına oldukça sık rastlanıyor olmasını rağmen bunlardan birinin Ahmet Paşa'nın bahr-ı tavîlindeki şahısla ilgisi olup olmadığını belirlemek mümkün değildir.

Eldeki bahr-ı tavîl, bir yandan edebiyat tarihinde bu biçimin ilk örneği olmak gibi bir özellik taşıırken öbür yandan da Ahmet Paşa'nın (ö. 1497) adına kayıtlı olması nedeniyle önemlidir. Ancak söz konusu bahr-ı tavîl Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan tarafından yayınlanan *Ahmet Paşa Divanı*'nda yer almamaktadır. Bu durumda Ahmet Paşa'ya atfedilen bahr-ı tavîl, gerçekten de Fatih'in nedimi Bursalı Ahmet Paşa'ya mı aittir? Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın 15 nüshayı görerek yayına hazırladığı *Ahmet Paşa Divanı*'nında bahr-ı tavîl nazım biçimi bulunmuyor. Tarlan'ın gördüklerinin dışında *Ahmet Paşa Divanı*'nın şu nüshaları bulunuyor:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, nr: 1653.
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Edirne Badî, nr: Ahmet 2214.
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr: 2605.
4. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut, nr: 3722.

⁴ Mecmuanın içindekiler için bkz.: Derya Örs, Kemal Tuzcu, Muharrem Hekimoğlu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu I (Üniversite A ve Üniversite B Koleksiyonları), Ankara 2006, DTCF Yayınları, s.234.

5. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, nr: 531.
6. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, nr: 422.
7. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi⁵

Bu divan nüshalarında Ahmet Paşa'nın bahr-ı tavil örneği bulunmuyor. Ancak nüshaların hiç birinde bahr-ı tavilin bulunmaması bu şiirin Ahmet Paşa'nın kaleminden çıkmadığını mı gösterir? Mehmet Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri, *Zâti Divanı'nın* III. Cildinin Ön Önsözünde şairlerin divanlarına girmeyen şiirleri için şöyle diyorlar: *Tecrübelerimiz, nüshaları ne kadar çok olursa olsun, divanları şairin yazdığı şiirlerin tümünü içinde bulundurmadığını gösterdi. Divanları çoğu bizzat şair tarafından toparlandığına göre, dışarıda kalan şiirlerin bilerek mi, yoksa unutulmuş mu dışarıda bırakıldığı, yoksa divanın düzenlenmesinden sonra mı yazıldığı cevabı bilinmeyen sorular olarak kalacaktır*⁶.

Çavuşoğlu ve Tanyeri'nin tespitlerine de dayanarak *Ahmet Paşa Divanı*'nda bulunmasa da bu bahr-ı tavilin Paşa tarafından kaleme alındığını düşünüyoruz. Bu düşünceyi kesinleştiren kanıtlar şunlardır. Söz konusu bahr-ı tavilin bulunduğu mecmuanın tamamında XIII ve XV. yüzyıllar arasında yaşamış Mevlânâ Celâlüddin-i Rumî, Magribî, Câmî, Kalenderî-i Bağdadî, Hâmî, Kaygusuz Abdâl, Feridüddin Attâr, Çâker-i Sâfî, Fânî ve Gülşenî gibi şairlerin şiirlerine yer verilmiştir⁷. Ahmet Paşa da bu şairlerle çağdaştır. Bahr-ı tavilin başlığında ve son beytinde Ahmet mahlası geçmektedir. Ahmet Paşa'nın da şiirinde Ahmet mahlasını kullanması bahr-ı tavilin gerçekten de Ahmet Paşa'nın kaleminden çıkması olasılığını artırıyor. Bahr-ı tavilde bir yerde geçen bir yerde geçen -uban eki, imlâda Türkçe kelime ve eklerde tüm ünlü harfler gösterilmesi, atif vavlarının bazen ilk kelimeye birleşik yazılması, "gibi" edatının, bu döneme özgü bir imlâ özelliği olarak beş yerde "bigi" olarak yazılması, metnin Eski Anadolu Türkçesi'nin kuralları ile uyumlu özellikleridir⁸.

Mecmuadaki ikinci bahr-ı tavil, Seyfi mahlaslı şaire aittir. Aynı mahlas Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiü'n-nezâir* adlı eserindeki *Bahr-ı Tavil Min-Kelâm-ı Seyfi* başlığında geçiyor. DTCF Kütüphanesi'nde Seyfi ile *Câmiü'n-nezâir*'deki Seyfi'nin aynı şahıs olduğunu düşünüyoruz. *Câmiü'n-nezâir*'in yazılış tarihi 1512 olduğuna göre DTCF Kütüphanesi'ndeki mecmuada bahr-ı tavili olan Seyfi de bu tarihten önce hayatta olmalı. Seyfi ile aynı mecmuada bahr-ı tavili bulunan Ahmet Paşa da 1497 vefat etmiştir. Dolayısıyla Ahmet Paşa bu tarihten önce bir bahr-ı tavil yazmış ve bu bahr-ı tavil şimdilik sadece DTCF Kütüphanesi'ndeki mecmuada yer almıştır. Mecmuadaki sıralamaya bakarak Anadolu sahasında ilk bahr-ı tavili Ahmet Paşa; ikinci bahr-ı tavili Seyfi yazmıştır diyebiliriz. Böylece *Câmiü'n-nezâir*'deki *Bahr-ı Tavil Min-Kelâm-ı Seyfi* başlığı daha da anlam kazanıyor. Her ne kadar bu başlığın arkasında bir bahr-ı tavil geliyorsa da son beyitte Belâyî mahlası geçiyor. Bahr-ı tavilin Seyfi'ye değil Belâyî'ye ait olduğu kesinlik kazanıyor. Çünkü vezin açısından ilk hecesi açık üç heceli bir kelime gereklidir. Seyfi kelimesi iki kapalı heceden ibaret olup vezni bozmaktadır. Bahr-ı tavilin Belâyî'ye aitliği kesin olduğuna göre manzumenin başında Seyfi kelimesi niçin yazılmıştır? DTCF Kütüphanesi'ndeki mecmuada Seyfi mahlaslı ve bahr-ı tavili olan Seyfi'nin varlığından haberdarız. Öyleyse *Câmiü'n-nezâir* müellifi veya müstensihisi *Bahr-ı Tavil Min-Kelâm-ı Seyfi* ibaresinden sonra Seyfi'ye ait bir bahr-ı tavil yazacaktı, ancak şimdilik bilemediğimiz nedenlerle, bu durum gerçekleşmedi ve mecmuaya yalnızca Belâyî'nin bahr-ı tavili girmiş oldu.

⁵ Yücel Dağlı-E. Nedret İşli-Cevdet Serbest-D. Fatma Töre, *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Kataloğu*, İstanbul 2001, s. 329.

⁶ Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, *Zâti Divanı III. Cilt*, İstanbul 1987, C. 3, s. 1.

⁷ Derya Örs vd. s. 234.

⁸ Faruk Kadri Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul 1980, (3. baskı), s. 321-322.

Eğridirli Hacı Kemal, *Câmiü'n-nezâir*'in ön sözünde dört bahr-ı tavil olduğunu söylüyor; ancak mecmuada dört yerine bir bahr-ı tavil bulunuyor. Dolayısıyla Eğridirli Hacı Kemal'in andığı dört adet bahr-ı tavilden ancak biri elimize ulaşmıştır. İşte bu yazılamayan üç bahr-ı tavilden ikisinin DTCF Kütüphanesi'ndeki mecmuada bulunan Ahmet Paşa ve Seyfi'ye ait bahr-ı taviller olduğunu tahmin ediyoruz. Geriye kalan dördüncüsü ise bir mecmuada Resmî adına kayıtlı bahr-ı tavil olmalıdır. Resmî'nin bahr-ı tavilinin son dizisinde "Nazm-ı Husrev gibi Şirinün ile Şeyhî" ifadesi onun Şeyhî ile hemen hemen aynı yıllarda yaşadığı anlaşılıyor. Resmî mahlaslı şairler içinde Şeyhî ile aynı çağdaş olan Bursalı Resmî'dir. Bursalı Resmî'nin hayatına ve şiir sanatına ilişkin bilgiler, Sehî ve Âşık Çelebi'nin tezkirelerinde mevcuttur. Her iki tezkire sahibi de Bursalı Resmî'nin Türk edebiyatı'nda ilk bahr-ı tavili yazdığını düşündüğümüz Ahmet Paşa ile münasebetini gösteren ifadeler de yer veriyorlar: "Bursalıdır. Merhum Ahmet Paşa'nın pek çok şiirini tahmis etmiştir. Bursa'da vefat etmiştir"⁹

Bir mecmuda tespit ettiğimiz Ahmet Paşa adına kayıtlı bahr-ı tavil bugünkü bilgilerimize göre, Anadolu sahasında bu nazım şeklinin ilk ve en önemli örneğidir. Aynı mecmuada bulunan Seyfi adına kayıtlı diğer bahr-ı tavil ise, Anadolu sahasında Ahmet Paşa'dan sonra ikinci bahr-ı tavil örneği olmalıdır. Seyfi'nin bahr-ı tavilinin bulunması ile *Câmiü'n-nezâir*'deki şiirin Belayî'ye ait olduğu daha da kesinleşmiştir. Böylelikle İslâmiyetin kabulünden sonraki edebiyatımızda bahr-ı tavil yazma geleneğini XV. yüzyıla kadar geriye götürebiliyoruz. Hatta *Şiban Han Divanı*'nda manzumelerin arasında yedi adet mensur parça bulunmaktadır¹⁰. Eski edebiyatımızda XV. yüzyıldan sonraki yüzyıllarda da bahr-ı tavil örnekleri verilmiş ve örnekleri Cumhuriyet dönemine kadar da gelebilmiştir.

Cumhuriyet döneminde çeşitli şair çevrelerinde bahr-ı tavil bilindiğini Yeni Türk Edebiyatı'nda rübaileri ile tanınan Fuat Bayramoğlu'nun *Türk Dili*'ne verdiği röportajından öğreniyoruz: *Biz Emin ile o sofrada kimsenin aklına gelmeyen şiirler okurduk. Bunlardan biri de Şeyh Galib'in Bahr-i tavil'i idi. Kurtuluş Savaşı yıllarında Refik Hâlit'in çıkardığı Ay Dede adlı mizah dergisinin koleksiyonunu okurdum. Ali Kemal'e karşı Abdülbaki Fevzi adlı bir şair, şiirler yazardı; Yahya Kemal'e karşı da yazardı. Bir gün Abdülbaki Fevzi, Ali Kemal'in Mısır'a ve oradan Londra'ya kaçacağını öğrenmiş ve bunun üzerine iki beyitlik bir "bahr-ı tavil" yazmış¹¹.*

Fuat Bayramoğlu'nun bahr-ı tavil yazarı olarak andığı Abdülbaki Fevzi (Uluboy) Kabataş Erkek Lisesi'nin 1940'lardaki edebiyat öğretmenlerindedir. Mütareke sırasında *Be-tarz-ı Kudemâ* başlığıyla Divan Edebiyatı tarzında hiciv ve mizah şiirleri şöhret kazanmıştı. Belirleyebildiğimiz kadarıyla biri *Ay Dede*; öbürü *Ak Baba* dergisinde olmak üzere iki bahr-ı tavili vardır¹². Fuat Bayramoğlu, röportajının devamında Abdülbaki Fevzi'nin bahr-ı tavillerini ezberleyerek dostlarına okuduklarını anlatıyor: *Abdülbaki Fevzi'nin mizahî bahr-ı tavili iki musralıktır. Biz, Emin Paksüt ile ikisini de ezberimize alacak kadar*

⁹ Mustafa İsen, *Sehî Tezkiresi*, Ankara 1998, Akçağ Yayınları, s. 187; Haluk İpekten, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988; Hikmet İlaydın, Dehhanî'nin diye bilinen bir gazelin gerçekte Resmî mahlaslı bir şaire ait olduğunu ispatlamıştır. Bu Resmî ile bahr-ı tavil yazan Bursalı Resmî'nin aynı kişi olup olmadığını belirlemek şimdilik mümkün görünmüyor. Hikmet İlaydın, Hikmet İlaydın, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, "Dehhanî'nin Şiirleri", TDK, Ankara 1978

¹⁰ Yakup Karasoy, *Şiban Han Divanı*, Ankara 1998, 122, 125, 127, 214, 253, 256, 273.

¹¹ Abdülbaki Fevzi, "Bahr-ı Tavil", *Akbaba*, Cemaziyelevvel 1342, nr: 114, s. 3.

¹² Abdülbaki Fevzi, "Bahr-ı Tavil Der-vasf-ı Emiri-i Bi-adil", *Ay Dede*, nu: 10, Kanun-ı Sâni, 1339, s. 3; Abdülbaki Fevzi, "Bahr-ı Tavil", *Akbaba*, Cemaziyelevvel 1342, nr: 114, s. 3.

sevmiştik. Dostlara ezberden bu nadir incileri okuyarak şaşırtırdık. Aradan geçen elli yıla rağmen hâlâ büyük bir kısmı belleğimde kalmış. Madem arzu ve ısrar ediyorsunuz, anımsadığım kadarını ezberden, unuttuklarımı da Ay Dede dergisinden okuyum¹³.

Şair Fuat Bayramoğlu'nun anılarından da anlaşıldığı üzere yeni edebiyat şairleri, bahr-ı tavil tarzını en azından Şeyh Gâlib ve Abdülbâkî Fevzî aracılığıyla biliyorlardı. Yeni edebiyat araştırmacıları kendi dönemleriyle ilgili mensur şiir üzerinde ayrıntılarıyla durmuşlardır.

Bununla birlikte yeni edebiyat sahasındaki mensur şiir ile Divan Edebiyatı'ndaki bahr-ı tavil arasındaki ilişki yeterince irdelenmemiştir¹⁴. Dr. Cafer Gariper, "Türk Edebiyatında Mensur Şiir" adlı makalesinde mensur şiirin ortaya çıkış macerasını, adlandırılmasını, edebî bir tür olarak tarifini ve özelliklerini, Türk edebiyatına girişini ve gelişimini inceledikten sonra bu konuda yapılmış çalışmaları tezler, kitaplar, makaleler, denemeler, ansiklopedi maddeleri şeklinde kategorize ederek değerlendirmiştir. Yazar, bahr-ı tavili anmasa da Divan edebiyatında mensur şiiri hatırlatan Lâmiî Çelebi'nin *Münâzara-i Bahâr u Şitâ*, Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*, Veysi'nin *Münşeâtı*na değinmiştir. Dr. Gariper, Klâsik nesir, mensur şiirin bir tür olarak ortaya çıkışında etkili olmasa bile türe ait bazı özelliklerin belirmesinde arka plânı kuran metinler olarak değerlendirilmeye müsait olduğunu belirtir¹⁵. Dr. Gariper'in tam tersine bazı araştırmacılar, Divan Edebiyatı'nda böyle bir tarzın meydana getirilebileceğini bile savunarak iki edebiyat arasında metinlerarası çalışma yapmanın önünü bile kapatmaktadır. Bu tür bir yaklaşımın bir örneği olarak bir edebiyat araştırmacısının bu konudaki görüşlerini burada nakletmek istiyorum.

Türk Edebiyatı'nda mensur şiir tarzının yüz göstermesi!

Gerçek anlamda bir mensur şiir (poeme en prose) anlayışı ve modeli, aslında ne Klâsik edebiyatımızda vardır, ne de Tanzimat sonrası yeni Türk Edebiyatı'nda. Divan ile Tanzimat zihniyetinde böyle bir biçim ve türün doğması zaten olanaksızdır. Çünkü "gerçek" şiirin ne olduğu konusunda her iki zihniyet de ortak bir tavır ve söylem içinde idiler; şiirin de nesrin de sınırları, kesin bir biçimde ortaya konulmuştu¹⁶.

Yeni Türk Edebiyatı araştırmacıları şekil, tür ve konu bakımından yaptığı çalışmalarda eski edebiyatta benzer konuları işlenebileceğini göz önünde bulundurmaları gerekir. Bu düşünce tabii ki yeni edebiyattaki her şeyin eski edebiyatta tamamen karşılığı olduğu anlamına gelmez. Örneğin mesneviler ile günümüz romanı arasında çeşitli yönlerden benzerlikler aranabilirse de farklı amaç ve anlayışla yaratılmış ürünlerin birbirinin tam karşılığı olması da elbette beklenemez.

Farsça Edebiyatı'nın bakabildiğimiz belli başlı kaynaklarında¹⁷, bahr-ı tavilin ne olduğu ve özellikleri hakkında çok fazla bilgi yoktur. Ancak bir mecmuada tespit ettiğimiz ve Abdülalî adlı biri tarafından kaleme alınan bahr-ı tavilin, ulaşabildiğimiz kaynaklara göre, Fars Edebiyatı açısından da oldukça önemli ve bu tarzın ilk örneklerden olduğunu düşünüyoruz. Abdülalî, Farsça

¹³ İsmail Parlatır, "Fuat Bayramoğlu ile Anılarda", *Türk Dili Dergisi*, S. 487, Temmuz 1992, s. 25.

¹⁴ Şehnaz Aliş, *Servet-i Fünun Dergisinde Küçük Hikâye- Mensur Şiir Manzum Hikâye*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 12.

¹⁵ Cafer Gariper, "Türk Edebiyatı'nda Mensur Şiir Literatürü", *Talât*, 2006, S. 7, s.

¹⁶ Yeni Türk edebiyatı sahasında çalışan kimi araştırmacılar, mensur şiirin sadece yeni edebiyat dönemine özgü olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu görüşü temsil eden makalelerin birinden konuyla ilgili bir pasaj aldık. Çalışmamızın amacı kişilikleri değil düşünceleri tartışmak olduğundan makale sahibinin adını anmayı da gereksiz buluyoruz.

¹⁷ Zeynelâbidin Mutemen, *Tahavvül-i Şir-i Fârsî*, Tehran 1371, s. 114; Sirius Şemisa, *Envâ-ı Edebî*, Tehran 1379; Celâlüddin Hümâi, *Fünun-ı Belâgat ve Sınâat-ı Edebî*, Tehran 1384; Zebihullah-i Safâ, *Tarih-i Edebiyat Der-İran*, Tehran 1378, Çaphane-i Ramin; Menüçehr Dânişpejuh, *Tefennün-i Edebî Der-Şir-i Fârsî*, Tehrân 1380, İntişarat-ı Tahurî, s. 173-197.

bahr-ı tavîlinin sonunda *ser-i sâli sene sebîn ve semâni mi'e reftem taraf-ı mülk-i Horasan u zedem büse be-hâk ...*¹⁸ cümlesiyle 870 yani 1465 yılında Horasan mülkü tarafına gittiğini söyleyerek aynı zamanda bu çalışmasını yazdığı yılı da vermiş oluyor¹⁹. Buna göre Fars Edebiyatı'nda ilk bahr-ı tavîli bu yıla kadar götürebiliyoruz. Fars Edebiyatı'nda bahr-ı tavîl yazan şairler arasında Tarzî-i Afşarî²⁰, Çağatay şairi Hilâlî-i Çağatayî (ö. 1529)²¹ ve Azerbaycan Edebiyatı'nda Sâbir (ö. 1911)²² de bulunuyor. Tarzî Farsça kaleme aldığı bahr-ı tavîlinin ikinci dizesinde *Gerçi ömrüm be-cihân bîhude gerdîd, Fireng idüm ü Türki idüm ü Tat idüm ü Gürci idüm ü Rûs idüm ü Lezki idüm bî-fâ'ide geştem* gibi Türkçe cümlelere yer veriyor²³. Şair, aynı bahr-ı tavîlin dördüncü dizesinde de *Bigdaş Demür Ağa, meni tanıdı, buyur her ne buyursan çekerim canıma minnet* gibi cümleler kullanıyor.

Sonuç olarak, eldeki örnekler göre Anadolu sahasında ilk bahr-ı tavîli, XV. yüzyıl şairi Ahmet Paşa kaleme almış. Bu türün Fars Edebiyatı'ndaki ilk örneklerden birini de Abdülalî adlı bir şair vermiştir.

BAHR-I TAVİL ÖRNEKLERİ

I. AHMET PAŞA'NIN BAHR-I TAVİLİ

Bahr-ı Tavîl-i Ahmed Paşa

[11/12 Feilâtün]

1a. Subh-dem gülşene gel ey nazar ehli geh(i) ibret göziyilen ki yine kendü kemâlin keremindensifat-ı kudretin izhâr idüp Allâhu te'âlâ

1b. hâkûn emvâtını âsâriyle rahmetinün ahsen-i vech üzre zihî hayy (u) tûvânâ vü zihî kâdir ü muhyî ki nice hûb u latif eyledi ihyâ

2a. Ebr-i nîsânsu sepüp sahnına bâgun döşedi bād-ı sabâ (ferş-i) zümürred kadeh aldı eline lâle vü murg-ı seherî mest olup kıldı terennüm

2b. geldi gül mevsimi irişdi safâ günleri gülzâre gelün sohbet idün fursat(i) fevt eylemen (iy) işret ü iş ehli diyüp nevha kılur bülbül-i şeydâ

3a. Leb-i cüy (u) leb-i sâki vü leb-i gonçe vü sahn-ı çemen ü sâye-i serv-i semen ü nesteren ü süsen(-i) âzâde vü şimşâd-ı dil-ârâ vü gül-i ter

3b......sâki(-i) simîn-beden ü gonçe-leb ü lâle-ruh u mutrib-i hoş-güy u serâyende vü mahbûb-ı vefâdâr u nigû-sîret ü simâ

4a. Mutribâ çeng(i) ko uşşâk u şeh-nâz ider iken ele al çengünü kıl râst nevâlar ki Sifâhân u Irâk ehli ola cümle muhayyer

4b. Sâkiyâ sâgar-ı zerrini mey-i la'l ile pür eyleyüp âşüftelere sun ki bugün zevk (ü) safâ(-yî) tarab u işretün esbâb(i) kamu oldı müheyyâ

¹⁸ *Mecmu-i Eşâr*, Abdülbaki Gölpınarlı Özel Kütüphanesi (Konya Müzesi), 24a. Mecmuanın Ankara Milli Kütüphanesi'nde mikrofilmi bulunuyor (MFA A 4806). Mikrofilmin başında mecmuanın Konya Müzesi'nde hangi numarada kayıtlı olduğuna ilişkin bilgi verilmemiş.

¹⁹ Fars Edebiyatı'nda Abdülalî adını taşıyan 11 kişi bulunuyor. Bkz. Hayyampur Tahbazzade, *Ferheng-i Sühânverân*, Tehran, tarihsiz, s. 617. Farsça bahr-ı tavîl yazan bu kişinin bu 11 kişiden biri mi yoksa AbdülAlî adını taşıyan başka biri mi olduğunu belirleyemedik.

²⁰ *Divan-ı Tarzî-i Afşarî*, Tehran 1338, s. 21.

²¹ Hilâlî, *Bahr-ı Tavîl*, Ankara Milli Kütüphane, Yz. A 715, 84b-85a; Hilâlî, *Bahr-ı Tavîl*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İ. Saib 172, 42a; *Mecmu-i Eşâr*, Abdülbaki Gölpınarlı Özel Kütüphanesi (Konya Müzesi), 24a. *Hilâlî Divanı* basılmıştır: *Divan-ı Hilâlî-i Çağatayî*, tashih Said Nefisi, Tehran, tarihsiz.

²² Sâbir, *Hophopnâme*, (Haz.: Tâhîr-zâde), Tehran 1320, s. 31-35; Sâbir, *Hophopnâme*, (Haz.: A. Mecit Doğru), Ankara 1975, s. 327-332.

²³ *Tarzî Divanı'nı* hazırlayanlar şairin bu bahr-ı tavîli Hind, Anadolu ve Hicâz'a sefer etmeden önce yazdığını söylüyorlar.

5a. Sûfiyâ sâlik-i seccâde isen savma'adan taşra çıkup mestlerün hâlet-i vecdine safâyile nazar eyle ki hoş-demler vardur sen dahı tasfiy

5b. ye-i bâtın ider isen sun irâdet elini sâki-i cân-bahşun öpüp ayagını eyle temennâ leb(i) birle taleb it câm-ı musaffâ

6a. Gül ü mül kohusu vü nûkhet-i bâr-ıçemen ü râyiha-i turre-i dildâr u meşâm-ı dil ü cân şimdi mu'attar eger olmazsa kaçan ola mu'attar.

6b. Ruh-ı meh-tal'at-ı cân-perver ü câm-ı mey ü âvâze-i ney jeng-i hazenden gönül âyinesi bu demde mücellâ eger olmazsa kaçan ola mücellâ

7a. Mevsim-i gülde vü bunun gibi eyyâmında hayfâ vü dirigâ ki nazar ehli olan virmeye (kim) hâdika seyr eylemeye fasl-ı bahârını be-her bâ(r)

b. Kim anun âb u hevâ vü çemenin görmek için âşık-ı müştâk durur Târif (ü) Şâm u Haleb (ü) Mısır gibi zâ'ir-i Tebriz (ü) Semerkand u Buhârâ

8a. Bir bunun bigi dil ü cân ferahnâk idici şehirde bir fazl-ı celâl ü kerem (ü) merhamet ü mekremet ü hüsn-i cemâl issi uluydı

8b. (ki) deminde tâli-i devlet ü câvid ü sa'âdet gönül ol rindleründür ki girüp gülşene rindâne mül içüp ideler sohbet ü seyrân (u) temâşâ

9a. Server-i zümre-i sâdât-ı sa'âdât-ı cihân Seyyid-i Mehmed ki semâvât bigi dergeh-i âlisi ki ifrât ile bâlâ-yı mu'allâ iken anun

9b. AHMED üftâde bigi mücrim ü bî-tâli ü dün-himmet ü bed-baht siyeh-rû vü siyeh-kâr u günehkâr u günehkâr(a) kaçan olsa gerek mesken (ü) me'vâ²⁴.

II. SEYFÎ'NİN BAHR-I TAVİLİ

Bahr-ı Tavil-i Seyfi

[10/11 Feilâtün]

1a. Ey yüzi gül lebi mül sûreti şengül saçı sünbül beni fülful kadi ra'nâ ruhı zibâ lebi hamrâ o güzel gözleri ala

1b. Ey belî ince lebi gonce peri-rüy melek-hüy semen-büy boyı (?) gül-endâm dil-ârâm ...

2a. Teni berg-i semen ü ruhları lâ'lâ' hâk-i pâyun gözüme sürme yiter sürme kapundan beni ey husrev-i şirin-sühan u gonce-dehen göz

2b. leri sâhir ü hattı kâfir cevri-hicrânla zecr eyleyüp inende dil uzatma vü ebrûlarını çatma vü âşıklarını aglatma şehâ girme vebâle

3a. Yine eyyâm-ı bahâra.... irdi mey-i nâb ile vü sâz ile vü sûz ile vü nâz ile niyâz ile cihân bâgını seyr eyle gel ey dost

3b. Gâfil olma sanemâ ömr geçür çeng ü rebâb ile şarâb ile kebâb ile hüsün (?) güneşi bir gün ola ki ire zevâle

4a. Bend-i zülfünde esir oluban irişmesün ey serv-i revân gözleri fettân sühan-dân u cefâkâr (?) dil-i zâra

4b. Dil-i **SEYFÎ** gibi âşüfte vü dermânde vü ser-geşte vü şürîde fütâde vü biçâre olup ugramasun kimse bu hâle²⁵.

III. BELÂYÎ'NİN BAHR-I TAVİLİ

[10 Feilâtün]

[Bahr-ı Tavil Min-Kelâm-ı Seyfi²⁶]

1a. Ey ruhi gül tudağı mül saçı sünbül beni fülful boyu arar teni gevher beni Hindü kaşı cādū lebi ter gözleri ala

1b. V'ey sözi hû gözi âhû Alî hülu dişî lülü yüzi cennet sözi hikmet özi irfân saçı reyhân ... ey hadî lâle

²⁴ *Mecmua*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Üniversite A, 135b.

²⁵ *Mecmua*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Üniversite A, 135b; *Mecmu-i Eşâr*, Abdülbaki Gölpınarlı Özel Kütüphanesi (Konya Müzesi), 31a.

²⁶ Daha önce belirttiğimiz üzere *Câmîü'n-nezâir*'deki bu başlığın aslında Seyfi'nin bahr-ı tavilini yazmak üzere konduğunu ancak bu bahr-ı tavilin yazılmadığı düşünüyoruz.

- 2a.** Gel berü devlet ile izzet ile şefkat ile lutf-ı nâz ile vefâ eyle safâ eyle atâ eyle cihân dârını seyr idelüm ey dost
- 2b.** Nice fûrkat nice hicret nice hasret nice cevr ü nice zulm ü nice katl ü nice bühtân katı oranı şehâ girme vebâle
- 3a.** Gel beni koma bu hâl ile zevâl ile kemâl ile figân ile vü yâd itme yâd eyle vü tayanma meh-i hüsnüne bilürsin
- 3b.** Hey inangıl beni gel kurtar bu figândan sakın kandan hakkı yâd it kanı Yûsuf kanı İsâ ki niçe Husrev ü hân (can) irdi zevâle
- 4a.** Nev-bahâr oldu yine nâzıla âvâz ile âgâz ile ayag ile vü çağıla vü lâgıla işret sürelüm gel
- 4b.** Sen beli ince lebi gonca özi gence zarif ile latîf ile şerîf ile harîf ile bu gün hoş içelüm câm u piyâle
- 5a.** Kuralum sohbeti bülbüller ile güller ile müller ile hûb ile mahbûb ile mergûb ile erkân ile peymân ile bir dem
- 5b.** Düzelüm tabl u ney ü âhengi def ü çeng ile hem-reng ile şehnâz ile vü rebâb ile kebâb ile göre âşık ola Zühre bu hâle
- 6a.** Yine nâz ile kılan Bâlî gibi ala gözi âli kılur âl-i safâ ile vefâ ile şifâ ile devâ kılmaga derde
- 6b.** Düzedüp hüsnini meh-rû ile hoş-hû ile ter-bû ile gül-rû ile ikrâm ile inâm ile gel eyle nazar hüsn ü cemâle
- 7a.** Bu cemâl ü bu figân u bu melâl ü bu cefâ vü yüzi âl bu zevâl ? ü bu helâk ü bu melâme vü bu firâk u bu azâb u bu elemeler
- 7b.** Sana hazer hakdan ? küzesinden dile gözden ... dilden başdan bana tenden gama benden eyle gamdan kamu nâle
- 8a.** Ey **BELÂYÎ** sini bu çerh-i cefâ-kâr u bu gaddâr u sitem-kâr u dil-âzâr u dil-âver kopa yâri kılıcı yâr
- 8b.** Ki hakîm ola alim ola kadîm ola halîm ola cemîl ola kefil ola halîl ola delîl ola sana düşme melâle²⁷.

IV. RESMÎ'NİN (MUHTEMELEN ŞEYHÎ'YE NAZİRE) BAHR-I TAVİLİ

[10 Fe'ilâtün/ 1 Fe'ilün²⁸]

[Bahr-ı Tavîl]

- 1a.** Ey benüm yâsemenüm tâze gülüm lâle-hadüm gonce-lebüm serv-kadüm nesterenüm saçları sünbül gözi nergis yüzi berg-i semenüm
- 1b.** Sanem ü şûh u perî-peyker ü meh-manzar (u) hurşîd-fer ü şiveger ü işve-nümâ vü büt-i Çin ü Çigil ü Türk ü Hitâ vü Hotenüm
- 2a.** Dil-berüm yâr-ı vefâdârüm u gam-hârüm u mahbûbum u ma'bûdum u matlûbum u mergûbum u ma'şûkum u maksûd (u) murâd-ı dil kim
- 2b.** Mûnisüm hem-nefesüm neyleyeyin sensüzün ârâm idemez cân u dil-i zâr perîşânüm u giryânüm u pür-derd ü belâ vü mihenüm
- 3a.** Ham-ı ebrû[sı] kemânüm müjesi tîr [ü] sinânüm şeh-i hûbân-ı cinânüm tenüme rûh-ı revânüm aluban boynuna kanum dün ü günves kemânüm kısmında vezin bozuluyor.
- 3b.** Kûh-ı endûh-ı belâ vü gam-ı ışıkında hevâ vü hevesi tîşesi ile beni Ferhâd idici Husrev-i sükker-leb-i Şîrîn- sühenüm
- 4a.** Gözlerüm nûrı güzeller şehi sultânüm efendüm kulunam merhamet it hâl-i perîşânuma geh gâh inâyet göz(i) ile nazar it

²⁷ Agâh Sırrı Levend, Hacı Kemal'in mecmuasında dört bahr-ı tavîl olduğunu söylüyor. *Türk Edebiyatı Tarihi I. C.*, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.168; *Mecmua*, Süleymaniye Kütüphanesi), nr:3436, s. 280.

²⁸ Kalıp tümüyle fâ'ilâtün değil, fe'ilâtünü aynen şîreki gibi başta fâ'ilâtünlü şekilde de kullanıyor. Kalıp sadece bir mısradâ 11 fe'ilâtün, diğerlerinde 10 fe'ilâtün 1 fe'ilün)

4b. Ki yüzün görmek ile rüşen olur çeşm-i cihân-binüm ü hüninüm ü nemginüm ü gamginüm ü pür-eşküm eyâ şem'-i şeb-efrüz-ı menem

5a. Şevk-i şem'-i ruh-ı rahşân-ı cihân-tâb u dil-efrüzün ile bu dil-i pür-tâb [u] teb sühte pervâne-i cân-süz gibi leyl ü nehâr

5b. Düşüben nâr-ı hevâna dutuşup yana yana güli (?) kül oldı vü göyündi ana su sepmedün ey dil-ber-i mihr ü mehüm ü pür-fitenüm

6a. Meclis-i gamda bugün kâmetümü çeng idüben nây sıfat geh zir ü geh bem idüben inlerüm âheng idüben âhuma efgân ile

6b. İşidüp nagme-i dil-süzümü uşşâk bilür vây u nevâyile velî sana muhâlif gelür ey zühre-cebîn ü büt-i gökçek-dehenüm

7a. Resmî'yem kim yoluna nezr iderüm nazm-ı güher-rizüm(i) ta'rif idüben hüsn-i bedî'ün dün ü gün resm ü hudûd ile beyân eylerem ey dost²⁹

7b. Nazm-ı Husrev gibi Şîrinün ile Şeyhî mürîd olsa aceb mi işidüp bu sühen-i dil-keş-i cân-bahş-ı revân-perver-i sükker-şikenüm³⁰

V. ŞEYH GÂLİB'İN BAHR-İ TAVİLİ

Bahr-ı Tavîl

Mısra-ı Evvel: Ey gülistân-ı letâfetde hezâr işve vü nâz ile yetişmiş gül-i ranâ sana gûyâ ki edip müşgî-sehâb u mey-i gülgün u gül-âbı dahı bârân edip enfâs-ı Mesihâ'yı nesim eyleyip envâ-ı nezâketle tarâvetle verip perveriş etmişler o ruhsâreyi yüz reng-i bahârân ile bin gonce-i handâna mukattar kılıp el-hak bir aceb sûrete koymuş seni nakkâş-ı ezel kim ne gelür misli ne gelmek mutasavver görünür böyle bahâ ile bu hüsn ile yaraşmaz sana kim âşık-ı şûride-i bî-tâbını mahzûn edesin nâle vü âh ile ciger-hûn edesin yâ bu mudur kâide-i şehri mahabbet bu mudur tarz-ı meveddet tutalım böyle imiş farz mı ol kâideyi eylemek icrâ ne olurmuş bir iki gün dahı terk eyleyip ol resm-i cefâyı donadıp bezm-i safâyâ oturup meclise begler gibi sen nûş-ı şarâb eylesen 'uşşâk terâne ile dil ü sinesine nây u rebâb eylese kim men ede hâşâ

Mısra-ı Sâni: Ser-te-ser milk-i cihân berg-i benefşeyle gül ü gonca vü lâleyle dolup gülşen-i firdevs ile hem-reng olup elvân-ı şükûfe ile müzeyyen oluyor sen dahı envâ-ı küşâyışler ile nâdire cünbişler ile gelsen elin boynuma salsan beni alsan da berâberce açılacak çemene bakışuban hande-i nâz ile biraz serve biraz dahı gülüşsek semene yohsa olmuş mu degül memleket-i nâzda bu lutf u nevâziş bu inâyet güzelim belki budur tavr-ı pesendide-i hûbân ki alup âşıkı tenhâca fakat bir iki mutriple gehî kendisi sâkî vü gehî mutribi sâkî ederek gül gibi handân olarak açılarak haste-i hicrânını ihsân-ı firâvânla ihyâ ede tekrâr dirildip yine öldürmek için tâzece cân-bahşına imâ ede yanî ki biraz lutf u biraz cevr ise de cânib-i insâfa gide etmeye yek-bâre sitem resmini icrâ

Mısra-ı Sâlis: Gele ey mâh-ı siyeh-perçem ü gül-fem bu gece seyr ü temâşâyâ çıkup cilve-i meh-tâb ile deryâda biraz âlem-i âb eylesek olmaz mı ki envâr-ı ziyâsıyla kamer mevclerin her birini sîm servler gibi tezyîn edip aksiyle nücûmın dahı kandil-i dirahşân ile bir bezm-i çerâgân-ı bezm-i digergün görünmüş ki şebistân-ı cihân böyle münevver geceyi böyle safâ bahri ki ru'yâda bile gördüğü yokdur ki ser-â-ser çemen üşküfeleri gelmiş o deryâda habâb olmuş o gird-âbların her biri bir havz-ı pür-âb olmuş aceb tarz-ı pesendidesi var sûret-i nâ-didesi var gûyâ sana kâse-i billür-ı sipihrin içi şîr ile leb-â-leb de egilmiş de zemîn üzre dökülmüş tagılup lü'lü'-i şehvârları târ-ı şua ile nücûmun yine tekrâr dizilmiş nazar erbâbına olmuş heme yagma

Mısra-ı Râbi: Güzelim âşıkı cevr etme cefâ meşrebine gitme amân haste-i hicrânını incitme ki bir gün ola sen dahı düşüp aşkına senden beterin zülfüne ber-dâr olasın mihnet ü endüha haber-dâr olasın âh u figânıyla yanıp yakılasın gül-ruhunun şulesine âlemi şeydâ kılâsın sonra nedâmetlerini kimseye izhâr

²⁹ Burada son cüz, feilün değil feilatün çıkıyor. Ayrıca baştaki Resmî kelimesi de mahlas gibi.

³⁰ Mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr: 977/1, 2a.

edemezsin ki sen uşşâkına rahm etmedigin lutf u vefâ meslegine gitmedigindir ki gelip yoluna bu dâme tutuldun deyü envâ-ı melâmetler edip birbirine halk işâretler edip âşika rahm etmeyenin hâli budur zübde-i âmâli budur öyle gerekdir deyip ol hüsnüne dil bağladığın kâfiri tahrik ederek bir bir ederler sana tevbih o zamân sen diyesin kim bu sözleri hep söyledi divâne kıyâs eyledi kim **GÂLİB**-i şeydâ³¹.

VI. ABDÜLBAKİ FEVZİ'NİN BAHR-İ TAVİLİ

Bahr-i tavil

Mısra-1 evvel: Ey ilim ü kemâl evc-i alâ-perverinin ahter-i şöretver ü tâbânı. Eyâ vehm ü hayâl ufk-ı cünûn-âverinin çâbü-k-per ü fettânı dirâyetlü kiyasetlü cesâretlü şecâatlü Kemâl'im iki gün evvel işittim ki karîben bu güzel tarlayı terk eyliyerek (Mısır)a gidüp bir iki ay râhat edüp sonra dahi (Londra) nâmında olan belde-i ranâya azimetle gezüp eğlenecek zevk u sofalar sürecekmışsin. Ey şûle-i insâfî sönük ben ki senin âşık-ı dîdâr-ı pür-envâr ü füsûn-kârın olup tâlib-i güftâr-ı safadâr u şeker-bârın olup fasl-ı şitâ mevsim-i germâ demedim mihnet-i bî-had çekerek yâre-i kalb üstüne tuzlarla büberler ekerek başka cemâl ehline bir kerre nigâh eylemedim. Derdimi bir ferde dahi söylemedim Rûze tutup lâhna vü karpuz yemedim. Nâle vü efgân ile dünyâyı şu ak başıma zindân ile giryân u perişan olarak geh sararup geh solarak vaktimi imrâr ediyor bazı zamânlar dahi bir parçacık olsun elem-i kalbimi def etmek için bâde-i hüsnünden içüp (Bahr-i Tavil) in leb-i handânına yan yan gidiyorken tutarak bir de firâk âteş-i süzânına atmak leb-i şîrini her an bana mumlarla aratmak ne revâ ey gül-i râna.

Mısra-1 Sâni: Vaz geç bu yavan fikr ü tasavvurdan Efendim o senin cism-i nahîfin eğer ârâmişe muhtâç ise gel bir gece agyâre görünmeksizin İstanbul'u terk eyleyerek (Ankara) râhın turalım. Önce fakat maskat-ı re'sin bulunan (Kangırı) şehrinde kalup bir iki akşam yatalım. Cümle ahibbâ ile bir meclis-i cem akd ile bol bol mey-i safî yutalım. Mideye her subh u mesâ tâze asel rûgan-ı hâlis atalım. Sonra Efendim yine biz her ikimiz (Belde-i maksûde) ye kol kolda beraber gidelim Orda hemen bağlar içinden tutarak bir güzel ev her gece gündüz (Akagündüz) gibi (Yünus) gibi nâdilere mülhak olarak hem (ineb)in kendini hem kandini hem duhter-i gül-handini sık sık bize davet edelim. Baklavalar yağlı börekler kuzular tâze piliçler yiyelim oh o zaman bak a Kemâl'im bu nehâfetden eser kalmayacak sende hemân benzine kan cismine can kalbine îmân gelecek. Bir de Azîzim şunu bil kim seni bu hâle koyan burda bilâ-fâsıla hep lâhna yemek lâhna yemektir. Önümüz yaz görüyorsun ki bu yıl kış az olup şimdiden âşifte sıcaklar da heman cevre şürü eyledi. İmdi bu havâlarda tutup (Mısır) a azimet ne demek doğrusu bak bence bu rızvânı cehennemle değışmek gibidir. Hâsılı hiç durma hemân sen bu hevâ vü hevesi terk ile bildir bana ey bülbül-i şeydâ³².

VII. ABDÜLBAKİ FEVZİ'NİN BAHR-İ TAVİLİ

Bahr-ı Tavil,

-Şehremîni Emîn Beg'e

Birinci Mısra: Nâzenîn-i beldemizin nabzını destinde tutan andaki buhrân-ı marizâneyi bir tatlı tebessümle uzakdan avutan, sonra anın mâl ü menâliyle hemân karşı taraflarda ziyâfet gibi, davet gibi, şeyler vererek yâr ile agyâr ile şampanya için ... tâlii yâver ve kadd ü kâmeti aynıyla semâver bulunan şanlı tabîb, âsıma-i Ankara'nın gözdesi unvânlı tabîb; işte ne yapsan batıyor gözlere, hem olmuyor aslâ inanan söylediğin sözlere herkes ne diyor bahs-i

³¹ Naci Okçu, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1993, kültür bakanlığı yayımları, s.477-480; Muhsin Kalkışım, *Şeyh Galib Divanı*, Ankara 1994, Akçağ Yayınları, s.245-246.

³² Parlatır, s. 25.

emânetde bilirsin: bu emîn-i beldeyi imâr edemez, bârî harâb eylemesin millete temîn-i huzûr etmeyi âzürde-i efkâr edemez, bârî anın bağırını gittikçe kebab eylemesin, halk zarûretde iken nûş-ı şarâb eylemesin; kim bunu İstanbul'a ediyor dese be-tekrâr alarak kadrini alâ ile bir başka cefâ mülküne yapsın vâlî.

İkinci mısra: İşte hükm eylediğin beldede efkâr-ı umûmiyye bu merkezdedir, ez-cümle cerâid senin efâline âid niçe tenkidler izhâr ediyor, başda bizim Ahmet Emîn eyleyerek âlemi kuvvetli berâhîn ile temîn bunu tezkâr ediyor: Bilmeli olmaz bu diyâr içre terakkî, var iken ehline tefvîz-i umûr etmeye erkân-ı hükûmetde öl hele Câhid, getirip memleketin cümle vilâyâtini şâhid, ne be onlar gibi bizler de emîn-i müntehâb olmaz ki bu lâyıkdır efendim, onu tayîn ise dünyâda ne kânûna, ne irfâna, ne izâna muvâfıkdır efendim dese irâd-ı makâlât ediyor, Fâlih ü Yâkûb'u da iskât ediyor, sâhib-i tevhid velid azgına vursan da kilid aşka gelip halkı bu gün mat ediyor, sen yine ebkem gibi câmid gibi durmakdasın amma görürüz seyr edelim Hazret-i Müştâk çıkarsın hele istiklâl.

Kalender³³

VIII. ABDÜLBAKİ FEVZİ'NİN BAHR-İ TAVİLİ

[Feilâtün]

Bahr-ı Tavil

Mısra-ı Evvel: Ser-muharrirlerin ey server-i şân-perver ü mümtâzı, münekkitlerin ey mefhar-ı şöretver ser-bâz u ser-efrâzı olan câhid-i tannâz u hüner-sâzım; emîn ol iki günden beridir zevk u safâ; neş'e ferah ... sinemde bilâ-fasıla dans etmededir. Fahr u mübâhat ve gurûr erleri her lahza huzûrumda etek bûs ile nâ-kâbil ihsâ reverans etmededir. Ey afacan yavrucuğum, işte bu hâlâte sebep hep senin ol mahkeme-i âliyyeden hükm-i berâ'at alıp envâ'-ı sitâyişlere, alkışlara mazhar olarak bâ-şeref ü izz ü sa'âdet yine rahş-ı kalem ü hoş-kadem üstünde bütün sâha-i tenkidi dolaşman sağa yahud sola tevcih-i nazar eylemeden herkese zâtım gibi çatman ve sataşmandır. Efendim seni tebrik ederim ez- dil ü cân ...

Mısra-ı Sâni: Kimse inkâr edemez, şimdi hece hıttasının her ikimiz müştereken hâkimiyiz, durmayalım leşker-i nazmımla benim, asker-i nesrinle senin, müttefekan biz gidelim, nerde bugün zulm ü riyâ kal'ası mevcûd ile teshîr ile hep ceşşini, serdârını berbâd u perişân edelim, burcunu, bârûsunu hedm eyleyerek hâk ile yeksân edelim taht-ı esâretteki ebkâr-ı me'âlîyi bütün belde-i hürriyetde îsâl ile şâdân edelim, yalnız ey oğlum, şunu senden dilerim kim, ele binlerce fedâkârı ve himmetle geçen sevgili cumhûrumuzun çihre-i gül-rengine yan bakmayasın, bir de sakın basma çürük tahtaya her an müteyakkız bulunup ba'd-ez-în, at bir yana, neşr eyleme, yollarsa eğer bir daha mektûb (Ağa Han) adlı o menhûs-ı adîmü'l-iz'ân.

Abdülbâki Fevzi³⁴

Türk Edebiyatında Bahr-ı Tavil Kaleme Alan Şairler

	Bahr-ı Tavili Olan Şairler	Sayısı	Feilât ün	Nazım şekli
	XV. Yüzyıl			
1	Ahmet Paşa (ö. 1497)	1	x	Gazel
2	Seyfi (ö. 1512'de hayatta)	1	x	Gazel

³³ Kalender, Bahr-ı Tavil, *Akbaba*, İstanbul, 27 Teşrin-i Sâni 1340, s. 4.

³⁴ Abdülbaki Fevzi, Bahr-ı Tavil, *Akbaba*, Cemaziyelevvel 1342, nr: 114, s. 3.

3	Belâyî	1	x	Gazel
4	Şeyhî	1	x	Gazel
	XVI. Yüzyıl			
1	Fedayî (ö. 1562)	2	x	Gazel
2	Gelibolulu Âlî (ö. 1600)	2	x	Gazel
	XVII. Yüzyıl			
1	Arşî (ö. 1620)	1	x	Gazel
2	Fehîm-i Kadîm (ö. 1648)	1	x	Gazel
3	Beyânî (17. Yüzyıl)	1	x	Gazel
4	Muîn (ö. 1652)	1	x	Gazel
5	Mücellâ	2	x	Gazel
	XVIII. Yüzyıl			
1	Birri (ö. 1716)	1	x	Gazel
2	Zâtî (?)	1	x	Gazel
3	Vahyî (1718)	1	x	Gazel
4	Dâniş (ö. 1774)	1	x	Gazel
5	Şeyh Gâlib (ö. 1799)	1	x	Kıta
	XIX. Yüzyıl			
1	Müştak Baba (ö. 1831)	2	x	Gazel- Kıta
2	Antepli Aynî (ö. 1836)	1	x	Gazel
3	Nebâtî (ö. 1846)	2	x	Gazel
4	İzzet	1	x	Gazel
5	Bayburtlu Zihni (ö. 1879)	2	x	
6	Necmî (ö. 1899)	1	x	Gazel
7	Senîh (ö. 1900)	1	x	Kıta

6	İffetî (?)	1	x	Gazel
	XX. Yüzyıl			
1	Sâbir (ö. 1911)	3	x x x	Gazel
2	Abdülbaki Fevzî	3	x	Gazel
3	Çukadarzâde	2	xx	Gazel
4	Halil Nihat Boztepe (1949)	1	?	Gazel

KAYNAKÇA

- ABDULBAKÎ Fevzî, “Bahr-ı Tavîl Der-vasf-ı Emîri-i Bî-adil”, *Ay Dede*, nu: 10, Kanun-ı Sâni, 1339, s. 3.
- ABDULBAKÎ Fevzî, “Bahr-ı Tavîl”, *Akbaba*, Cemaziyelevvel 1342, nr: 114, s. 3.
- ABDULBAKÎ Fevzî, Bahr-ı Tavîl, “Fuat Bayramoğlu ile Anılarda”, *Türk Dili Dergisi*, S. 487, Temmuz 1992, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 25.
- AKSOYAK, İ. Hakkı, “Bahr-ı Tavîl”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara 1999, s. 438-445.
- ALİŞ, Şehnaz, *Servet-i Fünun Dergisinde Küçük Hikâye- Mensur Şiir Manzum Hikâye*, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 12.
- CELÂLÜDDİN Hümâî, Fünun-ı Belâgat ve Sınâat-ı Edebî, Tehran 1384.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-M. Ali Tanyeri, *Zâtî Divanı III. Cilt*, İstanbul 1987, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınları, C.3, s. 1.
- DAĞLI, Yücel-E. Nedret İşli-Cevdet Serbest-D. Fatma Töre, *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Katalogu*, İstanbul 2001, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, s. 329.
- Divan-ı Hilâlî-i Çağatayi*, (haz.: Said Nefisi), Tehran, tarihsiz.
- Divan-ı Tarzî-i Afşarî*, Tehran 1338, s. 21.
- GARİPER, Cafer, “Türk Edebiyatı’nda Mensur Şiir Literatürü”, *Talit*, 2006, S. 7, s.
- HAYYAMPUR Tahbazzade, *Ferheng-i Sühanverân*, Tehran, İntişarat-ı Tılaya, tarihsiz, s. 617.
- Hilâlî, *Bahr-ı Tavîl*, Ankara Millî Kütüphane, Yz. A 715, 84b-85a.
- Hilâlî, *Bahr-ı Tavîl*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, İ. Saib 172, 42a.
- İLAYDIN, Hikmet, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, "Dehhanî'nin Şiirleri", TDK, Ankara 1978.
- İPEKTEN, Haluk, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988.
- İSEN, Mustafa, *Sehî Tezkiresi*, Ankara 1998, Akçağ Yayınları, s. 187.
- KALENDER, Bahr-ı Tavîl, *Akbaba*, İstanbul, 27 Teşrin-i Sâni 1340, s. 4.
- KALKIŞIM, Muhsin, *Şeyh Galib Divanı*, Ankara 1994, Akçağ Yayınevi, s.245-246.
- KARASOY, Yakup, *Şiban Han Divanı*, Ankara 1998, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I. C.*, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.168.

- Mecmua*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Üniversite A, 135b.
- Mecmua*, Süleymaniye Kütüphanesi, nr:3436, s. 280.
- Mecmu-i Eşâr*, Abdülbaki Gölpınarlı Özel Kütüphanesi (Konya Müzesi), 24a. (MFA A 4806).
- Menüçehr Dânişpejuh, *Tefennün-i Edebî Der-Şir-i Fârsî*, Tehrân 1380, İntişarat-ı Tahurî, s. 173-197.
- MERMER, Ahmet, "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedâyî ve İki Bahr-ı Tavilî", *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 2002, S. 14, s. 121.
- OKÇU, Naci, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1993, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.477-480
- ÖRS, Derya-Kemal Tuzcu, Muharrem Hekimoğlu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu I (Üniversite A ve Üniversite B Koleksiyonları), Ankara 2006, DTCF Yayınları, s.234.
- PARLATIR, İsmail, "Fuat Bayramoğlu ile Anılarda", *Türk Dili Dergisi*, S. 487, Temmuz 1992, s. 25.
- SÂBİR, *Hophopnâme*, (Haz.: Tâhirzâde), Tehran 1320, s. 31-35
- SÂBİR, *Hophopnâme*, (Haz: A. Mecit Doğru), Ankara 1975, s. 327-332.
- SİRUS Şemisa, *Envâ-ı Edebî*, Tehran 1379, Çaphane-i Ramin.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul 1980, (3. baskı), s. 321-322.
- Zebihullah-i Safâ, *Tarih-i Edebiyat Der-İran*, Tehran 1378, Çaphane-i Ramin.
- ZEYNELÂBİDİN Mutemen, *Tahavvül-i Şir-i Fârsî*, Tehran 1371, s. 114.